

ADAPTIV TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA PEDAGOGLARNING KASBIY
TAYYORGARLIGI VA MALAKASINI OSHIRISH

Oripova Maxliyo Muhammad qizi

arg'ona davlat universiteti tadqiqotchisi

ИНФОРМАЦИЯ О
СТАТЬЕ

АННОТАЦИЯ:

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received:13.10.2026

Revised: 14.10.2026

Accepted:15.10.2026

КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:

*adaptiv ta'lim, kasbiy
tayyorgarlik, pedagogik
kompetensiya, malaka
oshirish, individual
yondashuv, inklyuziv ta'lim,
differensial ta'lim,
innovatsion pedagogika,
raqamli texnologiyalar,
uzluksiz kasbiy rivojlanish,
ta'lim sifati..*

*Mazkur maqolada adaptiv ta'lim-tarbiya
jarayonida pedagoglarning kasbiy
tayyorgarligini takomillashtirish, malakasini
oshirish va zamonaviy pedagogik
kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari
yoritilgan. Ta'lim oluvchilarning individual
xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va maxsus
ta'lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'quv
jarayonini tashkil etishda pedagogning kasbiy
mahorati muhim omil sifatida tahlil qilingan.
Shuningdek, individual yondashuv, differensial
ta'lim, inklyuziv pedagogika, raqamli
texnologiyalar va uzluksiz kasbiy rivojlanishning
ahamiyati ochib berilgan. Pedagoglarning
nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmalar bilan
uyg'unlashtirish, innovatsion metodlardan
foydalanish va ta'lim sifatini oshirishga
qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda adaptiv ta'lim yondashuvi alohida ahamiyat kasb etadi. Adaptiv ta'lim o'quv jarayonini ta'lim oluvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari, o'zlashtirish sur'ati va individual ehtiyojlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuvni samarali amalga oshirish esa pedagoglardan yuqori kasbiy tayyorgarlik, zamonaviy bilimlar va pedagogik mahoratni talab qiladi. Bugungi kunda pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki ta'lim oluvchining individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi, uning imkoniyatlarini aniqlovchi, mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi va ta'lim jarayonini tashkil etuvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritadi. Shu sababli pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish, ularning metodik bilimlarini boyitish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim shartidir. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini rivojlantirish, pedagoglarning

kasbiy mahoratini oshirish va ta'lim sifatini takomillashtirish masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-sonli «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunida ta'lim sohasidagi munosabatlar, ta'lim olish imkoniyatlari va ta'lim tizimining asosiy tamoyillari belgilangan. Ushbu huquqiy asoslar doirasida pedagoglarning kasbiy rivojlanishi, ta'lim jarayonini takomillashtirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyatga ega [1].

Adaptiv ta'limni tashkil etishda pedagogning kasbiy tayyorgarligi muhim o'rin tutadi. Chunki har bir ta'lim oluvchining bilimlarni o'zlashtirish darajasi, qiziqishlari, fikrlash usuli va o'rganishga bo'lgan ehtiyoji turlicha bo'lishi mumkin. Pedagog ushbu farqlarni aniqlashi, o'quv materiallarini moslashtirishi va ta'lim jarayonida samarali metodlardan foydalanishi lozim. Kasbiy tayyorgarlik pedagogning nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, metodik mahorati va shaxsiy fazilatlarini o'z ichiga oladi. Pedagogik faoliyatda psixologik bilimlar, muloqot madaniyati, pedagogik diagnostika, ta'limni rejalashtirish va natijalarni baholash ko'nikmalari alohida ahamiyatga ega. Ushbu kompetensiyalar pedagogga ta'lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos ta'lim muhitini yaratish imkonini beradi [2].

Adaptiv ta'lim sharoitida pedagog o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini muntazam kuzatib borishi va ta'lim strategiyalarini zaruratga qarab o'zgartirishi kerak. Masalan, mavzuni o'zlashtirishda qiynalayotgan o'quvchiga qo'shimcha tushuntirish, ko'rgazmali vositalar yoki bosqichma-bosqich topshiriqlar taklif etilishi mumkin. Mavzuni tez o'zlashtiradigan o'quvchilarga esa mustaqil izlanish, ijodiy topshiriqlar va murakkabroq muammolarni hal etish imkoniyati beriladi. Bunday yondashuv barcha ta'lim oluvchilarning o'z imkoniyatlariga muvofiq rivojlanishiga yordam beradi. Pedagogning kasbiy tayyorgarligi ta'lim oluvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyatini ham qamrab oladi. Ijodiy psixologik muhit, o'zaro hurmat, ishonch va rag'batlantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu sababli pedagog o'quvchilarning fikrlarini tinglashi, ularning savollariga e'tibor bilan yondashishi va xatolarini o'rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilishi lozim.

Pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish uzluksiz jarayon bo'lib, u nazariy bilimlarni yangilash, amaliy tajribani boyitish va zamonaviy ta'lim metodlarini o'zlashtirishni nazarda tutadi. Adaptiv ta'lim sharoitida an'anaviy malaka oshirish shakllari bilan bir qatorda interaktiv mashg'ulotlar, amaliy seminarlar, mahorat darslari, pedagogik treninglar va tajriba almashish usullaridan foydalanish muhimdir [3].

Birinchi muhim yo'nalish pedagoglarning individual yondashuv bo'yicha bilimlarini rivojlantirishdir. Pedagog har bir o'quvchining ehtiyojlarini aniqlash, uning rivojlanish imkoniyatlarini baholash va o'quv materiallarini moslashtirish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Buning uchun individual ta'lim rejasini ishlab chiqish, differensial topshiriqlarni tayyorlash va o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchi yo'nalish inklyuziv pedagogika sohasidagi kompetensiyalarni rivojlantirish bilan bog'liq. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalar bilan ishlash pedagogdan ularning individual xususiyatlarini tushunish, o'quv materiallarini moslashtirish va zarur pedagogik yordamni tashkil etishni talab qiladi. Pedagoglar inklyuziv ta'lim tamoyillari, muqobil kommunikatsiya vositalari, qulay ta'lim muhitini yaratish va mutaxassislar bilan hamkorlik qilish bo'yicha bilimlarini muntazam oshirib borishlari lozim.

Uchinchi yo'nalish raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Zamonaviy raqamli vositalar ta'lim materiallarini turli shakllarda taqdim etish, topshiriqlarni individual darajaga moslashtirish va o'quvchilarning natijalarini kuzatish imkonini beradi. Elektron ta'lim platformalari, interaktiv mashqlar, multimedia materiallari va raqamli baholash vositalaridan oqilona foydalanish pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishi mumkin. Biroq raqamli texnologiyalarni qo'llash pedagogning metodik mahorati bilan uyg'unlashishi zarur. Har qanday texnologiya ta'lim maqsadiga mos tanlanishi, o'quvchilarning yoshiga va individual imkoniyatlariga muvofiq qo'llanilishi kerak. Shu sababli malaka oshirish dasturlarida nafaqat texnik ko'nikmalar, balki raqamli vositalarni pedagogik jihatdan to'g'ri tanlash va ulardan foydalanish metodikasi ham o'rgatilishi lozim [4].

To'rtinchi yo'nalish pedagoglarning reflektiv va tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishdan iborat. Refleksiya pedagogga o'z faoliyatini tahlil qilish, qo'llanilgan metodlarning samaradorligini baholash va kelgusi mashg'ulotlarni takomillashtirish imkonini beradi. Darslarni kuzatish, hamkasblar bilan tajriba almashish, pedagogik muammolarni muhokama qilish va amaliy tadqiqotlar olib borish kasbiy rivojlanishning samarali shakllari hisoblanadi.

Adaptiv ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish pedagoglarning kasbiy mahoratini amaliy jihatdan namoyon etish imkonini beradi. Shunday metodlardan biri loyihaviy ta'lim bo'lib, bunda o'quvchilar muayyan muammoni o'rganish, ma'lumot to'plash va amaliy natija yaratish orqali bilimlarini mustahkamlaydilar. Pedagog loyiha topshiriqlarini o'quvchilarning imkoniyatlari va qiziqishlariga moslashtirishi mumkin. Muammoli ta'lim ham adaptiv yondashuvning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu metod o'quvchilarda mustaqil fikrlash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Pedagog o'quvchilarga turli murakkablikdagi savollar va topshiriqlarni taklif etib, ularning individual imkoniyatlariga muvofiq yordam ko'rsatadi. Hamkorlikda o'qitish metodi esa ta'lim oluvchilarning o'zaro muloqoti, jamoada ishlashi va bir-biridan o'rganishini qo'llab-quvvatlaydi. Bunda pedagog guruh tarkibi, topshiriqlar va vazifalarni taqsimlashda har bir o'quvchining ishtirok etish imkoniyatlarini hisobga olishi lozim. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida o'zaro yordam va teng ishtirok tamoyillariga amal qilish muhimdir. Shuningdek, shakllantiruvchi baholash metodlari adaptiv ta'limda alohida ahamiyatga ega. Bunda o'quvchining natijasi faqat yakuniy baho bilan cheklanmaydi, balki uning o'rganish jarayonidagi yutuqlari, qiyinchiliklari va rivojlanish dinamikasi ham hisobga

olinadi. Pedagogning aniq va konstruktiv fikr-mulohazalari o'quvchilarga o'z xatolarini tushunish, bilimlarini mustahkamlash va keyingi maqsadlarini belgilashga yordam beradi [5].

Adaptiv ta'limni amaliyotga joriy etishda pedagoglar turli muammolarga duch kelishlari mumkin. Jumladan, individual ta'limni rejalashtirish bo'yicha tajribaning yetarli emasligi, zamonaviy metodik qo'llanmalarning cheklanganligi, texnik vositalardan foydalanishdagi qiyinchiliklar va kasbiy rivojlanish uchun vaqtning kamligi shular jumlasidandir. Ayrim hollarda pedagoglar barcha o'quvchilarga bir xil topshiriq va baholash mezonlarini qo'llashga odatlanib qolgan bo'lishi mumkin. Bunday yondashuv o'quvchilarning individual ehtiyojlarini to'liq qamrab olmasligi ehtimoli mavjud. Ushbu muammoni bartaraf etish uchun pedagoglarni amaliy mashg'ulotlar orqali tayyorlash, individual ta'lim rejalarini ishlab chiqishga o'rgatish va tajribali mutaxassislar bilan hamkorlikni rivojlantirish zarur. Kasbiy rivojlanish jarayonida ta'lim muassasasi rahbariyatining qo'llab-quvvatlashi ham muhim hisoblanadi. Pedagoglar uchun metodik seminarlar, ochiq darslar, o'zaro kuzatuv mashg'ulotlari va tajriba almashish uchrashuvlarini tashkil etish ularning kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, pedagoglarning erishgan natijalarini e'tirof etish va innovatsion tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash kasbiy motivatsiyani mustahkamlaydi.

Adaptiv ta'lim-tarbiya jarayonida pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi va malakasini oshirishga oid pedagogik yondashuvlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning o'quvchilar individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos metodlarni tanlash qobiliyatiga bog'liq. Pedagogik kompetensiyalarni muntazam rivojlantirish o'quv jarayonini moslashuvchan tashkil etish, ta'lim oluvchilarning faolligini qo'llab-quvvatlash va ta'limdagi qiyinchiliklarga o'z vaqtida javob berish imkoniyatini kengaytiradi. Individual yondashuv, differensial ta'lim, shakllantiruvchi baholash va raqamli texnologiyalar pedagogning kasbiy faoliyatini takomillashtirishda muhim vositalar hisoblanadi. Ushbu metodlarni maqsadga muvofiq qo'llash o'quv materiallarini tushunarli shaklda taqdim etish, topshiriqlarni o'quvchilarning imkoniyatlariga moslashtirish va ularning o'zlashtirish jarayonini muntazam kuzatishga yordam beradi.

Tahlil natijasida pedagoglarning malakasini oshirish faqat nazariy ma'ruzalar bilan cheklanmasligi, balki amaliy mashg'ulotlar, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, tajriba almashish va o'z faoliyatini baholash bilan uyg'unlashtirilishi lozimligi aniqlandi. Bunday yondashuv pedagoglarning o'rgangan bilimlarini amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini kuchaytiradi. Shuningdek, pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ta'lim muassasasi, oila va tegishli mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Mazkur hamkorlik o'quvchilarning individual ehtiyojlarini chuqurroq tushunish va ta'lim jarayonini yaxlit tashkil etishga ko'maklashadi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu maqoladagi natijalar pedagogik yondashuvlar tahliliga asoslangan bo'lib, ular maxsus empirik tajriba yoki statistik tadqiqot natijalari sifatida talqin qilinmasligi lozim. Adaptiv ta'lim metodlarining muayyan ta'lim muassasasidagi samaradorligini aniqlash uchun amaliy kuzatuvlar, pedagogik

tajribalar va tegishli ko'rsatkichlar asosida qo'shimcha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, adaptiv ta'lim-tarbiya jarayonida pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi va malakasini oshirish ta'lim sifatini yaxshilashning muhim shartlaridan biridir. Pedagogning kasbiy kompetensiyasi o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ta'lim mazmunini moslashtirish, zamonaviy metodlardan foydalanish va qulay psixologik muhit yaratishda namoyon bo'ladi. Pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash uchun malaka oshirish dasturlarini amaliy mashg'ulotlar bilan boyitish, inklyuziv pedagogika va raqamli texnologiyalar bo'yicha bilimlarini rivojlantirish, o'zaro tajriba almashish tizimini yo'lga qo'yish zarur. Shu bilan birga, pedagogik faoliyatni tahlil qilish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim muassasalarida pedagoglarning kasbiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, zarur metodik resurslar bilan ta'minlash va hamkorlik muhitini shakllantirish adaptiv ta'limni samarali tashkil etishga yordam beradi. Natijada har bir ta'lim oluvchining imkoniyatlarini hisobga oladigan, uning rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan va ta'lim olishda teng imkoniyatlarni kengaytirishga xizmat qiladigan pedagogik tizimni rivojlantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasining «Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida»gi Qonuni. O'RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr.
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
4. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan, 2006.
5. Qodirova F.U., Pulatova D.A. Inklyuziv ta'lim. Darslik. Toshkent, 2024.